

S herci by se mělo zacházet jako s dobyt看em (Lekce Hitchcock)

Tento a další slavné citáty mistra thrillerů Alfreda Hitchcocka zazní v autorské inscenaci souboru Divadla Petra Bezruče *Lekce Hitchcock*, poprvé uvedené 31. března 2023. Autorem (za příspěví kolektivu) i režisérem díla inspirovaného rozhovory Alfreda Hitchcocka a režiséra Françoise Truffauta je Štěpán Gajdoš, v hlavních rolích se představují Norbert Lichý a Ondřej Brett, kterým sekunduje chór pěti bezejmenných postav (Jakub Burýšek, Vojtěch Johaník, Markéta Matulová, Yvona Stolařová a Josef Trojan). Specifickou roli má i Lenka Kučerová, jejíhož jména na rezervaci v první řadě si všímám při příchodu do hlediště. O ní ale později. Velkou měrou se na výsledné podobě představení podíleli i Petr Vítek, autor výpravy a light designu, a skladatel Ondřej Švandrlík.

Že se jedná o autorskou inscenaci ušitou Bezručům na míru si lze všimnout již při příchodu do sálu, který je maximálně využitý. Tvůrci hlediště odsunuli na stranu, tím rozšířili hrací prostor a do něj položili kolejnice, stativ, rameno kamerového jeřábu, neukotvené dveře se schůdky a křišťálový lustr. Skoro tak není jisté, zda divák vchází do divadla nebo na filmové natáčení. Jeviště ze začátku zčásti zakrývá koupelnový závěs, před nímž dominuje sada pěti starých kino sedaček.

Na ně si sedají zády k publiku Hitchcock a Truffaut a počínají svůj rozhovor. Ten se nejprve točí kolem filmu *Psycho*, jehož nejslavnější koupelnovou scénu mezitím přehrává jedna z hereček chóru. Hitchcock a Truffaut přitom reagují na publikum v pozadí: otáčejí se a tlumí hlas, aby nás nerušili. Svůj hovor končí se smrtí herečky. Hitchcock poté odchází a Truffaut se představuje publiku a klade mu otázky týkající se kolegovy tvorby. Divák má dojem, že se skutečně aktivně účastní lekce věnované osobnosti sira Alfreda Hitchcocka, mistra napětí a režiséra s nezaměnitelným autorským stylem.

Inscenaci dominuje porušování čtvrté stěny. Předchozí Brettův výstup textově i hereckou akcí velmi připomíná cimrmanovské semináře, které používají podobný zcizovací efekt. Ani „Cimrmani“ však nezachází v boření čtvrté stěny tak daleko jako se to nyní daří „Bezručům“. A slovo „nezachází“ myslím i v jeho fyzickém významu. V sále asi nezůstane místo, kam by se herci nevrtili. Zatímco Brett a Lichý se ze začátku nehnou z jeviště a vedou své hovory o významu zvuku ve filmu či o námětech tvorby, členové a členky sboru přicházejí na scénu mnohokrát ze všech možných dveří a směrů. Nejdříve zprovozní štábní vybavení a přitáhnou další dekorace, takže celá scéna působí jako funkční filmový set. Pak se vydají na lešení kolem jeviště a prochází nad hlavami diváků. Právě v těchto fyzických akcích, kdy herci prolézají všemi zákoutími divadelního sálu, se snad nejvíce projevuje tvůrčí potenciál celého bezručovského týmu. Nejenže soubor působí, jako by byl s divadlem takřka jedno tělo jedna duše, a vytváří při tom dojem dokonale synchronizovaných mravenců v mraveništi. I divák si, jelikož se tyto akce odehrávají všude kolem něj, po chvíli připadá do představení zcela ponořen.

Této imerzi napomáhají i kvalitní herecké výkony představitelů hlavních postav i chóru. Norbert Lichý předává své postavě snad i více svého osobního kouzla, než si Hitchcock zaslouží. I v této roli uplatňuje svůj talent s kamennou tváří sarkasticky škádlit své kolegy i diváky a být zdánlivě povznesen nad všechny a vše okolo sebe, přesto ale jevištního díla „hvězdně“ nevybočovat. S klidným, přemýšlivým tónem v hlase odříkává své repliky a důstojně tvoří středobod dění na scéně. Zdárně mu sekunduje Ondřej Brett coby Truffaut, který s přilepenou parukou a stejně

jako Lichý v elegantním pánském obleku značky Bandi představuje protipól k Lichého chladné a sebevědomé postavě a zároveň propojuje odtažitého mistra a diváky. Citlivě a pokorně se Hitchcocka vyptává na jeho tvorbu, na scéně se pohybuje poněkud zmateně a stejně jako divák mnohdy nechápavě pozoruje, co se kolem děje. Pro Bretta se přitom jedná o netypickou úlohu, častěji bývá u Bezručů obsazován do rolí silných, chladných postav podobnějších právě postavě Hitchcocka.

Po otevření představení scénou z *Psycha* se divák dočká i dalších slavných scén či motivů z Hitchcockových děl. Inscenace na situaci z filmu *39 stupňů* představuje například známý filmový princip macguffin, tvorbu napětí zase ukazuje na *Oknu do dvora* nebo za pomoci práce se světly zpřítomňuje Kulešovův experiment a vysvětluje divákovi sílu montáže. Z množství a kvality získaných informací by šla s přehledem sepsat seminární práce o filmových postupech, což rovněž dopomáhá k vytvoření iluze skutečné odborné přednášky či „lekce“, na což ostatně odkazuje i název inscenace.

K větší fyzické akci hlavních herců a zároveň další kreativní práci s prostorem dochází až v polovině představení. Truffaut i Hitchcock scházejí z jeviště představujícího kinosál s promítací kabinou a v hovorů se přesouvají do prostoru filmového setu, kde prochází kulisami domu, které zároveň svou akcí právě „okupuje“ sbor. Členové sboru pomocí nábytku vytváří pokoje doslova Lichému pod nohama, vozí jej na vozíku po kolejkách, přesouvají dekorace, a to vše zvládají dostatečně tiše, abychom rozuměli každé jeho promluvě.

Postupně se dozvídáme více a více nejen o režisérově tvorbě, ale i o jeho povaze a přístupu ke kolegům z branže. Hitchcockův vztah k hereckým spolupracovníkům, které považoval za podřadné, vystihuje scéna despotického opakovaného natáčení jediného záběru pro film *Ptáci*, ze kterého zoufalá herečka odběhne křičíc: „Tohle všechno kvůli filmu?!“. Před kolegou z chóru pak prchá nejen po celém divadelním sále, ale i skrze další místnosti divadelní budovy, ze kterých do hlediště doléhá ozvěna jejího křiku. Panický útěk končí na lešení nad hlavami diváků, a její život pak symbolickým shozením paruky dolů na podlahu. Hitchcock reaguje prostě: „Film byl pro mě vždycky víc než jakákoliv morálka.“

Inscenátoři dále zdůrazňují voyeurskou povahu filmu i divadla a její akcentaci v Hitchcockových dílech. Voyeury jsou nazváni nejen přítomní diváci, voyeurský prvek ztělesňuje také chór, když beze studu a s nepokrytým zaujetím sleduje pár předvádějící přímo na jevišti soulož. Tím dochází k situaci, kdy je existence divadelní „čtvrté stěny“ v jednu chvíli zároveň popírána i zvýrazňována. Voyeurismus sám o sobě předpokládá nepropojenost pozorující a pozorované strany, a tedy právě konvenci čtvrté stěny. Zároveň ale herecká akce členů sboru, kteří zde prakticky zastupují diváka a zpřítomňují jeho myšlenky, iluzi čtvrté stěny naopak ruší.

Byť je celé vyprávění soustředěno kolem osobnosti Hitchcocka, nejde v představení jen o souhru hlavního tandemu Lichý–Brett. Podstatné úlohy mají i další herci, kdy asi nejvýraznější postavu vytvořil Josef Trojan, jehož zde vidíme v jeho komičtější poloze. Jako člen chóru neřekne snad jedinou celistvou větou. Pozornost si nicméně dokáže zcela získat i nenápadnou, skoro pantomimickou akcí s mikrofonní tyčí, kbelíkem a mopem či rozdáváním programů v publiku, kdy divákům skoro „leze do klína“ a v sále tak již opravdu nezbyvá žádné místo, kam by si herci ještě netroufli.

Před koncem představení přichází čas výše zmíněné Lenky Kučerové. Ta po celou dobu seděla v publiku jako běžný divák. Teď na ní ale míří reflektor. Herci ji nejprve osloví, pak jí pozvou na scénu, zde postupně uškrtní a její tělo přenesou do krabice. Dlouho mi trvalo uvědomit si, že nejde o běžnou divačku, ale o členku hereckého sboru. Do chvíle, než ji začnou herci škrtnit lanem jako ve filmu *Provaz*, se Kučerová chová velmi přirozeně, odpovídá nervózně, a i vzhledem k reakcím partnera v hledišti si asi všichni diváci myslí, že zbytek představení stráví opět na svém rezervovaném místě, a ne složená v dřevěné bedně. Čtvrtá stěna tímto definitivně padá a rozdíl mezi tím, kdo je divák a kdo herec, již skoro nelze poznat.

V závěru představení celý sál naplňuje kouř z cigaret, které Norbert Lichý v roli Hitchcocka, stejně jako jeho reálný předobraz, nepustí z ruky. Jako poslední téma k hovoru volí Truffaut pocit samoty, a jakmile dojde uličkou mezi diváky na pódium k Hitchcockovi, rozsvítí se nad hlavami obou režisérů trpytivý nápis v hollywoodském stylu „The End“ a představení končí.

Bezručáckému kolektivu pod vedením Štěpána Gajdoše se v této inscenaci povedlo komplexně zachytit osobnost filmové legendy, která v jako vždy brilantním podání Norberta Lichého získává podobu geniálního filmaře a chladného profesionála stejně jako zádumčivého a sarkastického gentlemana. Jako výrazný kontrast k němu působí empatický a hloubavý Truffaut v podání Ondřeje Bretta. Náročnost a tísnivost Hitchcockovského tématu vyvažuje převážně komický chór. Je to ale hlavně práce s vlastními divadelními prostory a pozicí diváka, co v této inscenaci dokazuje kvalitu a promyšlenost tvorby Divadla Petra Bezruče.

Premiéra 31. března 2023, psáno z reprízy 8. prosince 2023.

Napsal: Anna Bancířová, vydáno 18. 12. 2023, divabaze.cz